

Hypothetische excellente docent lichamelijke opvoeding gezocht

Professionele excellentie bij docenten gaat verder dan excellent lesgeven aan leerlingen alleen. Het betreft ook het functioneren als professional in het team en de organisatie. Dit artikel is een gedeeltelijke weergave van een onderzoek naar de professionele excellentie van docenten lichamelijke opvoeding (LO) in het voortgezet onderwijs. Het is tot stand gekomen in samenwerking met Marca V.C. Wolfensberger, lector Excellentie in Hoger Onderwijs en Samenleving en de kenniskring excellentie van de Hanzehogeschool Groningen.

Door: René Elzinga en Dennis van der Honing

Onderzocht is welke kenmerken docenten lichamelijke opvoeding en leerlingen uit havo 5-klassen toekennen aan professionele excellentie bij docenten in het vakgebied van de lichamelijke opvoeding. Het onderzoek is uitgevoerd onder leerlingen en docenten afkomstig uit het werkveld van het instituut voor sportstudies Groningen (HIS) en de academie voor sportstudies Den Haag (Halo). De respondenten dienden een hypothetische, excellente docent LO als uitgangspunt te nemen voor het beantwoorden van de vragen. Van de vijf bevraagde hoofdkenmerken vindt men het kenmerk met betrekking tot samenwerking met en betrokkenheid van de omgeving van de school het minst belangrijk.

Achtergrond

Er bestaat nog geen duidelijk beeld wat er vanuit het werkveld van de docent LO als excellent lesgeven of excelleren wordt aangemerkt. Begripsvorming kan de lichamelijke opvoeding (LO) in het onderwijs en de opleidingen van docenten LO verder verbeteren, bijvoorbeeld in het kader van honoursonderwijs. Voor het ontwerpen van een dergelijk honoursprogramma is het belangrijk oog te hebben voor talentontwikkeling die als evident wordt ervaren in het toekomstige werkveld. Irving (2004) geeft aan dat de vraagstelling wat excellentie inhoudt belangrijk is omdat een beter begrip over wat docenten excellent maakt ons kan helpen om het onderwijs en de opleidingen

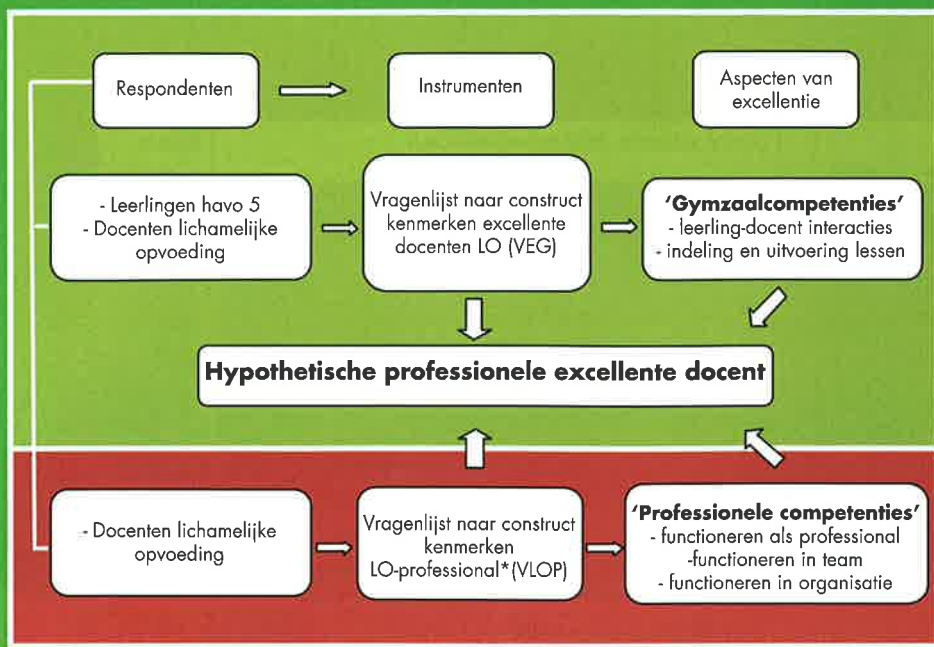
van docenten verder te verbeteren. Uitstroom van excellente afgestudeerden kan een kwaliteitsimpuls geven aan het vakgebied lichamelijke opvoeding. Collinson (1999) is van mening dat excellentie veel verder gaat dan gedegen kennis en competenties alleen en dat bij het overbrengen van deze kennis een zekere bevologenheid belangrijk is. Die bevologenheid, passie, enthousiasme, het inspirerend zijn voor je studenten is als belangrijk kenmerk bij verschillende onderzoekers terug te vinden onder persoonlijke kenmerken, het affectieve domein, de inter-persoonlijke kennis en de kwaliteit van lesgeven (o.a. Collinson, 1999; Hattie, 2009; Kane, Sandretto & Heath, 2004; Velo, 2007). Excellent lesgeven zou excellent leren als uitkomst moeten hebben (Elton, 1998; Trigwell, 2001). Of er specifieke bekwaamheidseisen zijn die een werkgebied in één van de vier grote steden stelt aan een excellente docent LO binnen en buiten de gymzaal was tevens doel van het exploratieve onderzoek. Lesgeven aan multiculturele klassen wordt als meer stressvol en veeleisender gezien door de potentiële miscommunicatie door een verschillende etnische en sociaal-culturele afkomst van docent en student (Van Tartwijk, Den Brok, Veldman & Wubbels, 2009). Het succesvol beheersen van een multiculturele klas vraagt vooral om het creëren van positieve docent-student relaties en het lesgeven gericht op aandacht en betrokkenheid van de student. Bovendien blijkt het belangrijk te zijn kennis van en interesse in de culturele achtergrond van de student te hebben en de invloed hiervan op studentgedrag om succesvol te zijn als docent (Wubbels, Den Brok, Veldman & Van Tartwijk, 2006). Om de bovenstaande aspecten in kaart te brengen zijn de volgende twee onderzoeksvragen opgesteld:

- 1 'Waarom komen leerlingen uit havo 5-klassen en docenten lichamelijke opvoeding uit het werkveld in Den Haag en Groningen overeen in het toeschrijven van kenmerken aan een hypothetische, excellente, docent lichamelijke opvoeding?'
- 2 'In hoeverre verschillen deze twee, in multiculturaliteit te onderscheiden, werkvelden (in Den Haag en Groningen) bestaande uit leerlingen en docenten in het toeschrijven van kenmerken aan een hypothetische, excellente, docent lichamelijke opvoeding?'

Onderzoeksopzet

Bij het creëren van het instrument om de 'gymzaalcompetenties' in kaart te brengen is ervoor gekozen om een bestaande vragenlijst als uitgangspunt te nemen. Deze 'vragen-

*: de vragenlijst VLOP, alleen afgenomen bij de docenten, wordt in dit artikel niet beschreven

Figuur 1: Schematisch overzicht van het onderzoeksdesign met betrekking tot opvattingen van leerlingen en docenten ten aanzien van het construct excellente docent LO

lijst 'excellente gymleraren' (VEG) is gebaseerd op een buitenlandse wetenschappelijk getoetste vragenlijst van Irving (2004) die kenmerken van excellente docenten wiskunde in het voortgezet onderwijs in kaart brengt. Voor toepassing in de Nederlandse situatie bij docenten lichamelijke opvoeding zijn de items van de vragenlijst vertaald en systematisch aangepast aan het onderwerp lichamelijke opvoeding. Antwoorden werden gescoord op een vijf-punts Likertschaal van 1 = geheel onbelangrijk, 2 = onbelangrijk, 3 = niet onbelangrijk en niet belangrijk, 4 = belangrijk, 5 = zeer belangrijk. Vragen gericht op het meten van eenzelfde dimensie zijn zoveel mogelijk verspreid in de vragenlijst opgenomen.

Bij zowel leerlingen als docenten heeft een proefafname plaatsgevonden. Op basis van deze resultaten is de uiteindelijke vragenlijst VEG opgesteld. De vragenlijst VEG over aspecten van professionele excellentie 'binnen het klaslokaal' bij een in gedachten te nemen, hypothetische docent, is door zowel leerlingen als docenten LO ingevuld (zie figuur 1).

In de periode oktober/november 2010 werden er data op de twaalf deelnemende scholen verzameld. In de regio Groningen hebben vier en in de regio Den Haag acht scholen de vragenlijst VEG ingevuld. Om de tweeledige vraagstelling te kunnen beantwoorden is van de respondenten naast leeftijd en geslacht de eigen nationaliteit en die van de ouders gevraagd.

In totaal hebben 513 respondenten meegewerkt aan het invullen van de vragenlijst VEG waarvan 169 in de regio Groningen en 344 in de regio Den Haag. De respondentgroep bestond uit 473 leerlingen uit havo 5-klassen en 40 docenten LO. Bij de leerlingen lag het percentage mannen en vrouwen in zowel Groningen als Den Haag ongeveer gelijk. Het percentage leerlingen van niet-westerse nationaliteit lag in Groningen laag, 11% voor de respondentgroep in deze regio (n=17). In

Den Haag bedroeg dit percentage voor de totale respondentgroep in deze regio 41% (n=130). Alle onderzochte havo 5-afdelingen in de regio Den Haag kunnen als een multiculturele klas worden bestempeld met een aandeel van meer dan 30% leerlingen met een niet-westerse nationaliteit (Van Tartwijk et al., 2009).

De vragenlijst VEG bestaat uit 45 items die na factor- en schaalanalyse vijf schalen vormen:

- 1) realiseren en in stand houden van krachtige leeromgevingen
- 2) samenwerking met collega's en betrokkenheid creëren met omgeving van de school
- 3) koppeling van het vak met en promotie van een actieve en gezonde leefstijl
- 4) creëren van bewegingsinteresse bij en bijdragen aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen
- 5) voorbereiden op een zelfstandige deelname aan de bewegingscultuur.

Deze vijf schalen laten zich vergelijken met het nieuwe beroepsprofiel van de KVLO (Bax, Van Driel, Jansma & Van der

Palen, 2011). Het KVLO beroepsprofiel geeft zeven beroepsstandaarden weer die voor de huidige docent lichamelijke opvoeding van belang zijn.

Dit zijn achtereenvolgens een inter-persoonlijke verantwoordelijkheid (1), een pedagogische verantwoordelijkheid (2), een (vak)inhoudelijke verantwoordelijkheid (3), een organisatorische verantwoordelijkheid (4), een verantwoordelijkheid in het samenwerken met collega's (5), een verantwoordelijkheid in het samenwerken met de omgeving van de school (6) en tot slot een verantwoordelijkheid voor zijn eigen professionele ontwikkeling (7).

Uit tabel 1 blijkt dat de zevende KVLO-bekwaamheidseis 'de leraar is verantwoordelijk voor zijn eigen professionele ontwikkeling', niet correspondeert met de gevormde schalen van de VEG en derhalve niet in het overzicht voorkomt. Dit is overeenkomstig met de te meten onderdelen van excellentie door de vragenlijst VEG, namelijk datgene waar de leerlingen zicht op hebben.

Hieronder zijn enkele voorbeelditems uit de vragenlijst VEG weergegeven:

- Item 27: 'Demonstreert de mogelijke manier van uitvoeren van bewegen op een bij de leerlingen passend niveau of laat dit doen.'
- Item 34: 'Hij/zij bereidt ons voor op een gezond leven na onze schoolperiode door ons te leren hoe belangrijk goed bewegen en een gezonde leefstijl is.'
- Item 38: 'Vraagt informatie aan mijn ouders over mij, zodat hij/zij mij beter kan laten leren tijdens de lessen lichamelijke opvoeding/bewegingsonderwijs.'

Resultaten

De gegevens uit de vragenlijst VEG zijn verwerkt met SPSS 17.0. Onafhankelijke variabelen als geslacht, leeftijd, functie, plaats en etniciteit >>

Contact:

rjelzinga@hhs.nl

Tabel 1 Samenhang schalen vragenlijst VEG en KVLO bekwaamheidseisen

Nummer	Schaal VEG	Corresponderende KVLO-bekwaamheidseis	KVLO-nr.
1	Realiseren en in stand houden van krachtige leeromgevingen	De (vak)inhoudelijke en organisatorische verantwoordelijkheid	3 en 4
2	Samenwerking met collega's en betrokkenheid creëren omgeving van de school	De verantwoordelijkheid in het samenwerken met collega's en in het samenwerken met de omgeving van de school	5 en 6
3	Koppeling van het vak met en promotie van een actieve en gezonde leefstijl	De (vak)inhoudelijke verantwoordelijkheid	3
4	Creëren van bewegingsinteresse bij en bijdragen aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen	De interpersoonlijke en pedagogische verantwoordelijkheid	1 en 2
5	Voorbereiden op een zelfstandige deelname aan de bewegingscultuur	De (vak)inhoudelijke verantwoordelijkheid	3

zijn allereerst met beschrijvende statistiek geanalyseerd. De interne consistentie en betrouwbaarheid van alle vijf schalen van de VEG en van elk item is gecontroleerd met gebruikmaking van Cronbach's alfa. De alfa voor alle 45 items van de VEG tezamen is .87, en daarmee is het ook zinvol de scores op het niveau van de totale vragenlijst te interpreteren. Voor de verdere analyse van de data van de VEG is gebruik gemaakt van verschillende t-tests. Uit de beantwoording van de vragenlijst VEG blijkt dat het werkveld als geheel vier van de vijf schalen ziet als belangrijke kenmerken voor een hypothetische, excellente, docent LO. De schaal 'Samenwerking met collega's en betrokkenheid creëren met de omgeving van de school' wordt door de lage gemiddelde waardering onbelangrijk gevonden en niet gescoord als een kenmerk voor een excellente docent LO.

Van de vier overige schalen schrijven de leerlingen en de docenten grotendeels in dezelfde volgorde kenmerken toe aan een excellente docent LO. Docenten vinden opvallend genoeg alle schalen significant belangrijker in hun gemiddelde waardering dan de leerlingen. Ook andere onafhankelijke variabelen zoals geslacht en plaats blijken over het geheel gezien voornamelijk een rol te spelen in de mate waarin een kenmerk gewaardeerd wordt en niet in de volgorde van belangrijkheid.

Het gehele onderzochte werkveld vindt het het belangrijkste dat excellente docenten LO goed zijn in het 'creëren van bewegingsinteresse bij en bijdragen aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen'. Meer concreet uitgewerkt betekent dit bijvoorbeeld dat een excellente docent LO zich vooral kenmerkt door het vak LO aantrekkelijk te maken, een positieve sfeer in de klas te creëren waardoor leerlingen zich onderdeel voelen van een groep en door het zelfvertrouwen van leerlingen te vergroten.

Enig verschil in denken tussen de twee in multiculturaliteit verschillende werkvelden wordt niet veroorzaakt door het feit dat er in Den Haag sprake was van een multiculturele samenstelling van alle klassen havo 5 die hebben deelgenomen aan het onderzoek. De verschillen in waardering en de volgorde van waardering van de schalen blijkt volledig overeen te komen met het eerder geschetste algemene beeld. Onderlinge verschillen blijken erg klein en veel geringer dan die tussen bijvoorbeeld jongens en meisjes in dezelfde respondentgroep. Om bekend te raken met de leefwereld van de leerling en hoe daarmee om te gaan is contact met de (sport)omgeving, en de ouders in het bijzonder, noodzakelijk. Toch wordt dit kenmerk van een excellente docent LO het laagst gewaardeerd door de leerlingen en het werkveld. De allochtone leerlingen uit de gehele respondentgroep waarderen dit kenmerk weliswaar hoger maar dit verschil is niet significant. Items als 'vertelt mijn ouders regelmatig hoe ik het doe op school' en 'vraagt informatie aan mijn ouders over mij, zodat hij/zij mij beter kan laten leren tijdens de lessen lichamelijke opvoeding/bewegingsonderwijs' maken deel uit van deze schaal. Bij de vragenlijst VEG was aan het eind nog ruimte voor persoonlijke opmerkingen. Uit deze kwalitatieve data van de VEG blijkt dat de leerlingen aspecten die betrekking hebben op het lesklimaat en de inter-persoonlijke kwaliteiten van de docent belangrijk vinden en extra benoemen. Ongeveer 35 procent van deze opmerkingen gaat over 'motivatie en zelfvertrouwen' en 'persoonlijkheid docent en lessfeer'.

Discussie

Het gaat in dit onderzoek niet om een aselechte steekproef uit het werkveld van de

Tabel 2 Verschillen tussen gemiddelden bij gehele respondentgroep uit Den Haag en Groningen tezamen op de vijf verschillende schalen VEG

Schaal	N	Mean	Std. Deviation
4) Creëren van bewegingsinteresse bij en bijdragen aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen	498	3.87	.62
1) Realiseren en in stand houden van krachtige leeromgevingen	498	3.79	.55
5) Voorbereiden op een zelfstandige deelname aan de bewegingscultuur	498	3.52	.56
3) Koppeling van het vak met en promotie van een actieve en gezonde leefstijl	498	3.38	.67
2) Samenwerking met collega's en betrokkenheid creëren met de omgeving van de school	498	2.32	.92

vraag	inhoud	Mean	SD	N
1	Maakt het vak lichamelijke opvoeding/bewegingsonderwijs aantrekkelijk	4,39	,783	507
7	Creëert een positieve sfeer in de klas waardoor we ons onderdeel voelen van een groep die hun vaardigheden op gebied van lichamelijke opvoeding/bewegingsonderwijs verbetert	4,26	,828	505
5	Zorgt ervoor dat ons zelfvertrouwen, ten aanzien van ons kunnen op het gebied van lichamelijke opvoeding/bewegingsonderwijs, groter wordt	4,19	,926	506
19	Zet zich in om alle leerlingen van de klas beter te laten worden in lichamelijke opvoeding/bewegingsonderwijs	4,07	,936	504
3	Leert ons hoe je bewegingssituaties het beste kan aanpakken om zo goed mogelijk te presteren	4,06	,852	505
25	Weet wat leerlingen (aan)kunnen en houdt daar rekening mee bij wat hij leerlingen laat doen in de lessen lichamelijke opvoeding/ bewegingsonderwijs	4,03	,954	497
12	Slaagt erin spel (voetbal, basketbal, volleybal, softbal, handbal, etc) aantrekkelijk voor mij te maken	4,03	,963	505
15	Maakt dat het beter worden in lichamelijke opvoeding/bewegingsonderwijs prettig voelt en stimuleert ons om nog beter te worden	4,00	,891	507
4	Toont ons interessante en nuttige manieren om een bewegingssituatie aan te pakken	3,95	,850	503
22	Bouwt de volgorde van de lessen lichamelijke opvoeding/bewegingsonderwijs goed en logisch op, zodat iedere leerling de mogelijkheid heeft waardevolle vaardigheden te leren	3,94	,952	505

Tabel 3 'Top 10' hoogst scorende items leerlingen en docenten bij de vragenlijst VEG

lichamelijke opvoeding in Nederland. Er kunnen als zodanig geen uitspraken gedaan worden over kenmerken van een hypothetische, excellente, docent LO in Nederland. Daarvoor is verder onderzoek nodig bij een groter deel van het betreffende werkveld in Nederland.

Een sterk punt van dit onderzoek is dat er als basis voor de VEG gebruik is gemaakt van een gerenommeerde en gevalideerde vragenlijst voor kenmerken van excellente wiskundedocenten, de SEAT-M (Irving, 2004). De geschiktheid van het instrument voor het onderzoek is deels bevestigd door de uitkomst van de pilot en de psychometrische eigenschappen. Na de schaalanalyse blijkt er een grote overlap te bestaan met het recent gepubliceerde beroepsprofiel voor docenten lichamelijke opvoeding van de KVLO (Bax et al., 2011).

Hoewel in de uitleg voorafgaand aan het invullen van de vragenlijst VEG is benadrukt dat het om een hypothetische excellente docent LO gaat, heeft toch een deel van de leerlingen bij het invullen van de vragen zich laten leiden door het referentiekader van hun eigen schoolsituatie.

Gezien de hoge gemiddelde uitkomst en de geringe onderlinge verschillen op de vijf schalen van de VEG, met uitzondering van schaal vier, kan de vraag gesteld worden of een beter discriminerende Likertschaal hierin een verbetering zou kunnen brengen. Geen neutrale antwoordmogelijkheid en een meer naar het positieve verdeelde puntenverdeling kan een meer uiteenlopende waardering van de items door de respondenten afdwingen. Opvallend is de lage score op schaal vier 'Samenwerking met collega's en betrokkenheid creëren met de omgeving van de school' die door vrijwel de gehele respondentengroep onbelangrijk wordt

gevonden. Opvallend omdat deze schaal een duidelijke verwantschap heeft met twee van de zeven KVLO-bekwaamheidseisen (Bax et al., 2011) en vanuit het beroepsprofiel hieraan een duidelijk belang wordt gehecht.

Tot slot is er op de verschillende hogescholen en beroepsopleidingen tot docent lichamelijke opvoeding een toenemende tendens waar te nemen in het verrijken van het curriculum voor excellente studenten. Wellicht liggen er mogelijkheden om trajecten voor excellente studenten op de beroepsopleidingen te koppelen aan verder onderzoek.

Auteurs

René Elzinga is docent aan de Haagse Hogeschool, academie voor sportstudies en masterstudent Onderwijskundig Ontwerp en Advisering aan de Faculteit Sociale Wetenschappen van de Universiteit Utrecht.

Drs. Dennis van der Honing is docent Toegepaste Psychologie aan de Hanze Hogeschool Groningen en was ten tijde van het onderzoek verbonden aan het Lectoraat Excellentie in Hoger Onderwijs en Samenleving.

Met dank aan: Dr. Marca V.C. Wolfensberger, lector Excellentie in Hoger Onderwijs en Samenleving.

Referenties

- Bax, H., Driel, G. van, Jansma, F., & Palen, H. van der (2011). *Beroepsprofiel leraar lichamelijke opvoeding*. Den Haag: Delta Hage.
- Collinson, V. (1999). Redefining teacher excellence. *Theory Into Practice*, 38 (1), 4-11.
- Elton, L. (1998). Dimensions of excellence in university teaching. *International Journal of Academic Development*, 3, 3-11.
- Hattie, J. (2009). *Visible Learning; A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. NewYork: Routledge Falmer.
- Irving, S.E. (2004). *The development and validation of a student evaluation instrument to identify highly accomplished mathematics teachers*. Gevonden op 11 mei 2010, op <https://researchspace.auckland.ac.nz/handle/2292/326>
- Kane, R., Sandretto, S. & Heath, C. (2004). An investigation into excellent tertiary teaching: Emphasising reflective practice. *Higher Education* 47, 283-310.
- Tartwijk, J. van, Brok, P. den, Veldman, I. & Wubbels, T. (2009). Teachers' practical knowledge about classroom management in multicultural classrooms. *Teaching and Teacher Education*, 25, 453-460.
- Trigwell, K. (2001). Judging university teaching. *The International Journal for Academic Development* 6 (1), 65-73.
- Velo, V. (2007). Who defines excellence? An intercultural study of perceptions of 'excellence' and the effects of these interpretations in global higher education. *International Business & Economics Research Journal*, 6 (11), 15-22.
- Wubbels, T., Brok, P. den, Veldman, I. & Tartwijk, J. van, (2006). Teacher interpersonal competence for Dutch secondary multicultural classrooms. *Teachers and Teaching: theory and practice*, 12 (4), 407-433. ◀

